

Laten we samen
een **solidaire**
vallei creëren
met regenwater als natuurlijke rijkdom
en minder overstromingsrisico's

De Molenbeekvallei

Een voorstel van de Staten-Generaal van het Water in Brussel en de valleigemeenten
Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Jette en Laken (stad Brussel)

Eén vallei, vier gemeenten

De Molenbeek ontspringt in Dilbeek, in Vlaanderen. Ze loopt langsheen het Brussels Gewest, aan de kant van Sint-Agatha-Berchem en Ganshoren, doorkruist de moerassen van Ganshoren en Jette, stroomt door het Boudewijnpark – waar ze opnieuw werd opengelegd in een schilderachtig landschap – en verdwijnt vervolgens in de riolen. In Laken is ze niet zichtbaar, hoewel het landschap er nog steeds de sporen draagt van haar aloude hydrografie.

Een overstromingsgevoelige stad

Al sedert meer dan 150 jaar werd het merendeel van de Brusselse rivieren en beken omgevormd tot collectoren voor riolen. Tot in de jaren 1950 was dit ook in toenemende mate het geval voor de Molenbeek. Terwijl de stad steeds verder verstedelijkte en steeds minder waterdoorlaatbaar werd, belandde het regenwater meestal in de riolen, alsof regenwater afval was, een wegwerpproduct.

Riolen zijn noodzakelijk om afvalwater af te voeren, maar het niet of nauwelijks vervuilde regenwater belast ze onnodig. Bij hevige regenval lopen de riolen in de wijken van de benedenvallei dan ook over en ontstaan er overstromingen. Doordat felle regenbuien ten gevolge van de klimaatverandering frequenter voorkomen, dreigt dit probleem nog te verergeren...

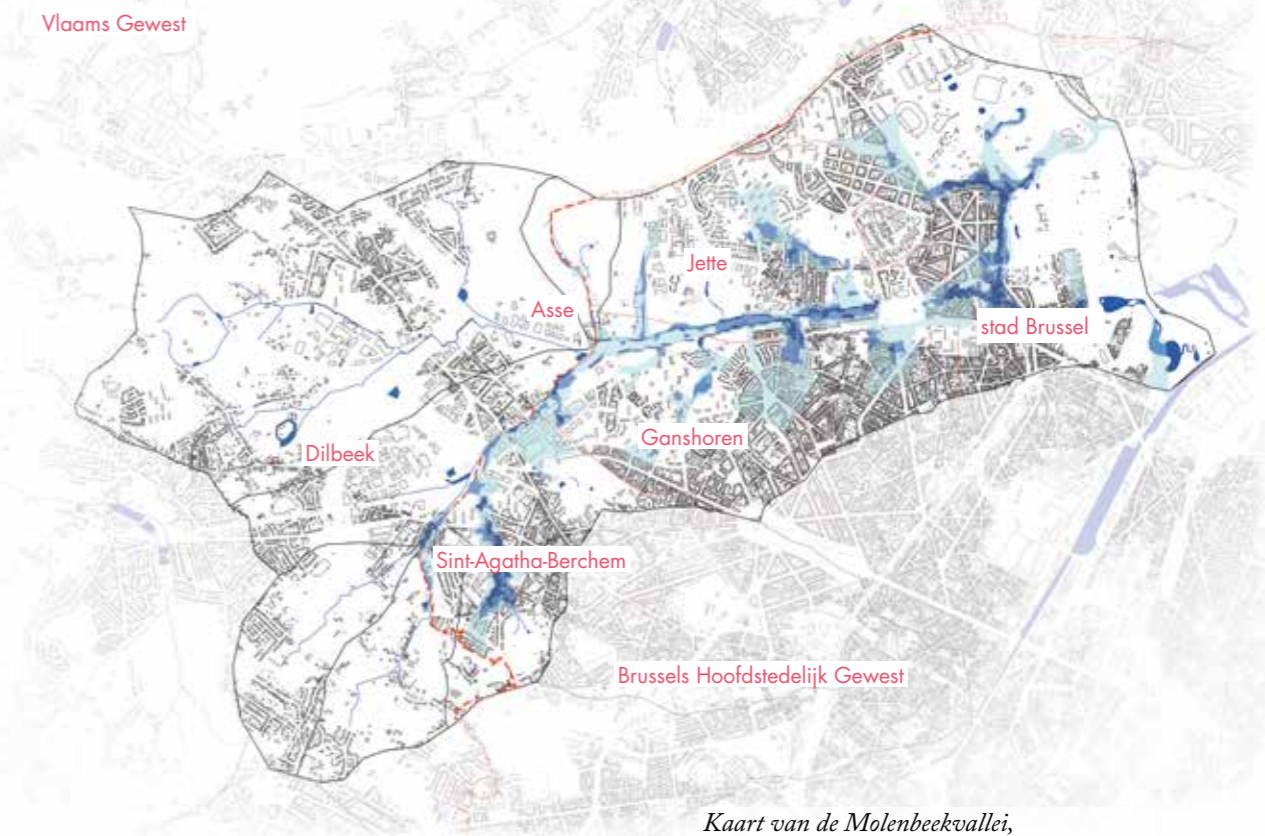
Klassieke antwoorden

Een stormbekken is een ondergrondse constructie om bij felle regen een deel van het water (voornamelijk regenwater, een beetje gemengd met afvalwater) op te slaan. Het is dus een uitbreiding op het rioleringsstelsel. In de Molenbeekvallei is de bouw gepland van een stormbekken van 50.000 m³. Het concept en de constructie daarvan kost de belastingbetaler handenvol geld en schaadt het stadslandschap.

Ontdekkingsocht door de vallei, april 2019

Vlaams Gewest

Kaart van de Molenbeekvallei, met aanduiding van de overstromingsrisico's voor het Brussels Gewest.

Innovatieve oplossingen

Voorzieningen als regentuinen, draslanden (ondiepe grachten), poelen, regenputten, overstroombare rotondes of boomvoeten zorgen ervoor dat het water in de bodem kan infiltreren, geabsorbeerd kan worden door de vegetatie of opgeslagen en hergebruikt kan worden waar drinkbaar water niet noodzakelijk is. Deze voorzieningen kunnen gecreëerd worden in de openbare ruimte, op privédomein of gedeeld worden door meerdere percelen (in dat geval spreken we over watereilanden). Met elkaar verbonden vormen ze een regennetwerk dat het water ook laat wegvloeien naar een – bij voorkeur natuurlijk – afvoerkanaal, een beek of een rivier, zoals de Molenbeek die terug werd opengelegd.

Deze voorzieningen kunnen het resultaat zijn van een proces van co-creatie met bewoners en plaatselijke actoren. Dan spreken we over een nieuwe stadsrivier.

Hydrologische studies (zoals die van Aquatopia of Brusseau) tonen aan dat de uitbouw van een regennetwerk efficiënt is op hydrologisch vlak, goedkoper is dan stormbekkens en zulke stormbekkens naargelang de plaatselijke situatie kan vervangen of aanvullen. Een dergelijk netwerk biedt ook voordelen op het vlak van levenskwaliteit: aangename groene ruimtes, koele watereilanden in de stad...

In plaats van te eindigen in de riolen, hervindt het regenwater aldus zijn rol in het stedelijk landschap en wordt zijn levenscyclus hersteld. Bovendien kan ook het bronwater een nieuw leven krijgen – we kennen talloze bronnen in de Molenbeekvallei.

Vos

Een netwerk van initiatieven

Enkele gasten in de vallei:
de ringslang (hierboven)
en de kleine karekiet (rechterpagina)

Gewestelijke instellingen, gemeenten, scholen, bewonerscollectieven en verenigingen in de vallei hebben talloze ideeën, voorstellen en projecten voor een alternatief regenwaterbeheer. De nummers op de kaart verwijzen naar de volgende bladzijden.

Een waterbeheer dat steeds breder wordt gedragen

Vandaag is het waterbeheer in Brussel als volgt opgedeeld: Leefmilieu Brussel (LB, Gewest) houdt zich bezig met de waterlopen, de vijvers en de globale coördinatie van het waterbeleid, de BMWB (Gewest) beheert de grote waterzuiveringsinstallaties (waaronder de grote stormbekkens en het waterzuiveringsstation Noord) en Vivaqua (Intercommunale) staat in voor de toevoer van drinkbaar water en de kleinere voorzieningen voor waterzuivering (gemeentelijke rioleringen, waterzuiveringsstation Zuid). Los daarvan echter hebben de gemeenten en andere gewestelijke instellingen een belangrijke rol te vervullen in het alternatieve regenwaterbeheer waarover we het hier hebben, samen met het verenigingsleven (SGWB, Coördinatie Zenne...) en de bewonerscollectieven.

Kleine beekjes vormen grote rivieren...

Om het regenwater aan de bron te beheren, als een natuurlijke rijkdom te behandelen, opnieuw een plaats en een rol toe te kennen in de stad, kunnen we...

- de bronnen herwaarderen (LB levert hiertoe inspanningen in het Wilderbos ³) en het hydrografisch weefsel herstellen om het leven van omwonenden, wandelaars en fietsers aangenamer te maken (Sint-Agatha-Berchem en Vlaamse overheidsdiensten maken hiertoe plannen voor het Hunderenveld ⁷, LB voor het wegvloeiende water vanuit het Laarbeekbos ¹⁷,...).
- de openbare ruimtes opnieuw waterdoorlaatbaar maken. Tal van straten worden de komende jaren aangepakt; de Pannenhuisrotonde in Jette is hiervan een afgewerkt voorbeeld ³¹. Het vervangen van tramrails biedt de kans om straten waterdoorlaatbaarder te maken; daarvan is de bedding van tram 9 een goed voorbeeld ¹⁹.
- het water als een natuurlijke rijkdom inzetten in moestuinen, volkstuinten (de gemeentelijke moestuinen in Sint-Agatha-Berchem ⁴, 't Hoekje Grond in Jette ²³), collectieve tuinen of projecten voor groentenkweek (gemeentelijk project in de Bloemkwekersstraat ⁵ of het LB-project in de Zavelenberg); vijvers aanleggen als waterreservoirs en vrijruimtes voor fauna en flora (het burgerproject voor de vijver van Flower Power ¹³).
- het regenwater hergebruiken voor het onderhoud van gebouwen en wegen (de stad Brussel onderzoekt de mogelijkheden hiervan voor zijn gebouwen in de Molenbeekvallei ³⁶).
- een globale aanpak uitwerken voor de onmiddellijke omgeving van stedelijke gehelen als sociale woningen, geklasseerde tuinwijken (de Cité Moderne in Sint-Agatha-Berchem ¹⁰) of appartementsblokken ("Les Villas" in Ganshoren ¹¹, Essegem ³⁰ of Florair ²⁷ in Jette); grote infrastructures, gebouwen of terreinen aanpakken (begraafplaatsen ² ²⁸, sportcentra ⁶, ziekenhuizen... ¹⁸ ²²).
- de wijken vergroenen (Oud-Laken ³⁷, stad Brussel), samen met bewoners de binnenruimtes van woonblokken aanpakken (Alcyons in Sint-Agatha-Berchem ⁸), groene weefsels creëren zoals het Brussels Ecologisch Netwerk in Jette (LB) ²¹.
- speelplaatsen waterdoorlaatbaar maken en vergroenen (in Jette ²⁰: Aurore, Poelbosch, Vandenborne...), kinderen te betrekken bij de diagnose en het uitwerken van voorstellen, want de hydrologie is een wetenschap 'kinderen toegelaten' (Brede School en Good Planet realiseerden dit in verschillende scholen ²⁹, Brusseau met de École Jacques Brel ³⁰).

We kunnen ook... nog ambitieuzer zijn en projecten uitwerken die al deze componenten met elkaar vermengen:

In Sint-Agatha-Berchem: het regennetwerk van de Kweepereboom (gerealiseerd) ¹

Hoewel bescheiden van omvang (600 m), is dit regennetwerk het resultaat van een grote technische ambitie en een vruchtbare samenwerking tussen de gemeente Sint-Agatha-Berchem, Leefmilieu Brussel, Vivaqua, de SGWB, buurtbewoners- en gebruikers.

In Ganshoren: de rivier van het Kasteel de Rivieren (in ontwerpfasen)

Dit project wil het water vanaf de bronnen in het hogergelegen gedeelte van Ganshoren ¹² door het Groene hart ¹⁴ van de gemeente leiden, naar de vijver van het Kasteel de Rivieren en de Sijsjesvijver ¹⁵ en vervolgens naar het moeras van Jette ¹⁶. De Sijsjesvijver zal opnieuw zijn functie krijgen als buffer en zijn waterkanten zullen opgekuist worden om plaats te ruimen voor fauna en flora die typisch is voor vochtige zones. Een project van co-beheer brengt buurtbewoners, het jeugdhuis Les Tarins en andere partners samen. Het betreft een voorstel van de gemeente Ganshoren en Brusseau waarvoor een studie loopt die door LB wordt gefinancierd.

In Jette: de waterwegen van Magritte (in uitvoering) ³⁰

Regentuinen en vergroende pleinen, straten en speelplaatsen vormen een mozaïek van voorzieningen om ervoor te zorgen dat het regenwater in het dichte weefsel van de wijk opnieuw een plek krijgt en toepassingen vindt. Het resultaat van een samenwerking van het Duurzaam wijkcontract Magritte (Jette), Brusseau en plaatselijke actoren.

In Laken: het opnieuw tot leven wekken van vijvers

De stad Brussel onderzoekt hoe de opgedroogde vijver in het Ossegempark ³² opnieuw van water kan worden voorzien, terwijl LB verder stroomafwaarts zijn heraansluiting plant met de vijvers Clementina en Sobieski ³⁴ die eveneens te lijden hebben onder een tekort aan water. In het kader van de herinrichting van de Heizelvlakte, gepland voor de komende jaren, is ook voorzien om het regenwater in het toekomstige sportpark ³³ en onmiddellijke omgeving op te vangen; dit water zal ofwel hergebruikt worden ofwel in de bodem kunnen insijpelen via een groot landschapsbekken in watervalstructuur.

Het park en zijn burens (in voorstellingsfasen)

Op basis van een diagnose die met het buurtcomité van de Dupréstraat ²⁴ werd gesteld, formuleerde Brusseau een sterk voorstel om het regenwater dat de omliggende wijken overspoelt af te leiden naar het Boudewijnpark ²⁵ en de Molenbeek ²⁶ ³⁵ en om de Molenbeek opnieuw te laten uitmonden in de Zenne ³⁸. Utopisch? Dat is niet zeker. LB voorziet alvast om in 2020 een studie te starten om die aansluiting te bestuderen.

Lisdodde

Een solidaire vallei

Er is sprake van een solidaire vallei wanneer bewoners en gebruikers van de hogergelegen gebieden met die van de lagergelegen gebieden gemeenschappelijke oplossingen uitwerken om het water als levensader doorheen de stad te herbekijken, met als doel de stad gevoeliger te maken voor het water en het landschap. Het gaat daarbij om het creëren van samenwerkingsverbanden tussen enerzijds de uitgebreide kennis van de stadsbewoners en stedelijke actoren en anderzijds de technische en wetenschappelijke kennis van hydrologen, landschapsarchitecten, stedenbouwkundigen, technici, architecten enz.

In heel de vallei zijn er velen die de solidariteit van de vallei reeds toepassen zonder het (al) te beseffen, door oppervlaktes waterdoorlaatbaar te houden, poelen te graven, collectieve tuinen aan te leggen, zorg te dragen voor bronnen of vochtige zones, na te denken over regenwaterrecuperatie...

In onze vallei, met het Begeleidingscomité van de Molenbeek, komt er een solidariteit tot stand tussen de gemeenten om samen oplossingen te zoeken en de bewoners aan te sporen om mee te denken en projecten uit te voeren.

Dankzij institutionele initiatieven en burgerinitiatieven kan in de vallei een blauw netwerk tot stand komen.

Kenniscafés over de vallei

Werkt u mee aan een mobiliseringsactie, een collectieve tuin of een duurzame wijk? Kent u verhalen van vroeger of van vandaag over het water(gebruik) in de vallei of over de verstedelijking? Verbergt het moeras voor u geen geheimen meer? Kom dan tijdens gezellige bijeenkomsten die verhalen en kennis met anderen delen. Zulke informatie kan helpen om richting te geven aan de projecten en voorstellen die wij in dit document aanhalen.

We stellen bovendien voor om deze informatie te bundelen en te laten dialogeren in 'iets' dat we samen uitwerken. Wordt het een wandelgids, een documentaire, een toneelstuk of een radiouitzending? Dat weten we nog niet. Laten we het samen bespreken.

Blauwe reiger

Kenniscafés

In Brussel (Laken)

Zaterdag 6 juni 2020 om 14u • Bibliotheek van Laken
Emile Bockstaellaan 246, 1020 Brussel ▶ metro Bockstael

In Jette

Datum nog te bevestigen • PLOEF! Plus On Est de Fous...
Bonaventurestraat 100, 1090 Brussel ▶ bus 14, 83, 88 - halte Bonaventure

In Ganshoren

Dinsdag 24 november 2020 om 18u • Cultureel centrum La Villa
Guido Gezelleplein 26, 1083 Ganshoren ▶ bus 84, 87 - halte Nereus

In Sint-Agatha-Berchem

In de lente van 2021, tijdens de Waterdagen

Ver. Uitg. : SGWB vzw, Collegestraat 154 te 1050 Brussel

Redactiecoördinatie SGWB • Nederlandse vertaling Koen VAN CAEKENBERGHE – layout Jean-Marie LISON • originele illustraties Kim TONDEUR • cartografie Catalina DOBRE en Kim TONDEUR • andere illustraties Jean-Marie LISON (p.1, 2), Pierre BERNARD/Arkipel (p.6), Margaux CABOCHE/Suède 36 (p. 7), Universiteit Gent /eurpeana.eu (p. 8) – druk stad Brussel – met de steun van Leefmilieu Brussel

Meer info : www.egeb-sgwb.be

Een initiatief van het Begeleidingscomité van de Molenbeek (BCM) dat de waterreferenten van de gemeenten van dit stroombekken verenigt (Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Jette en Laken/stad Brussel) en aangestuurd wordt door de Staten-Generaal van het Water in Brussel – SGWB vzw